मराठी

सुलभभारती

इयत्ता सातवी

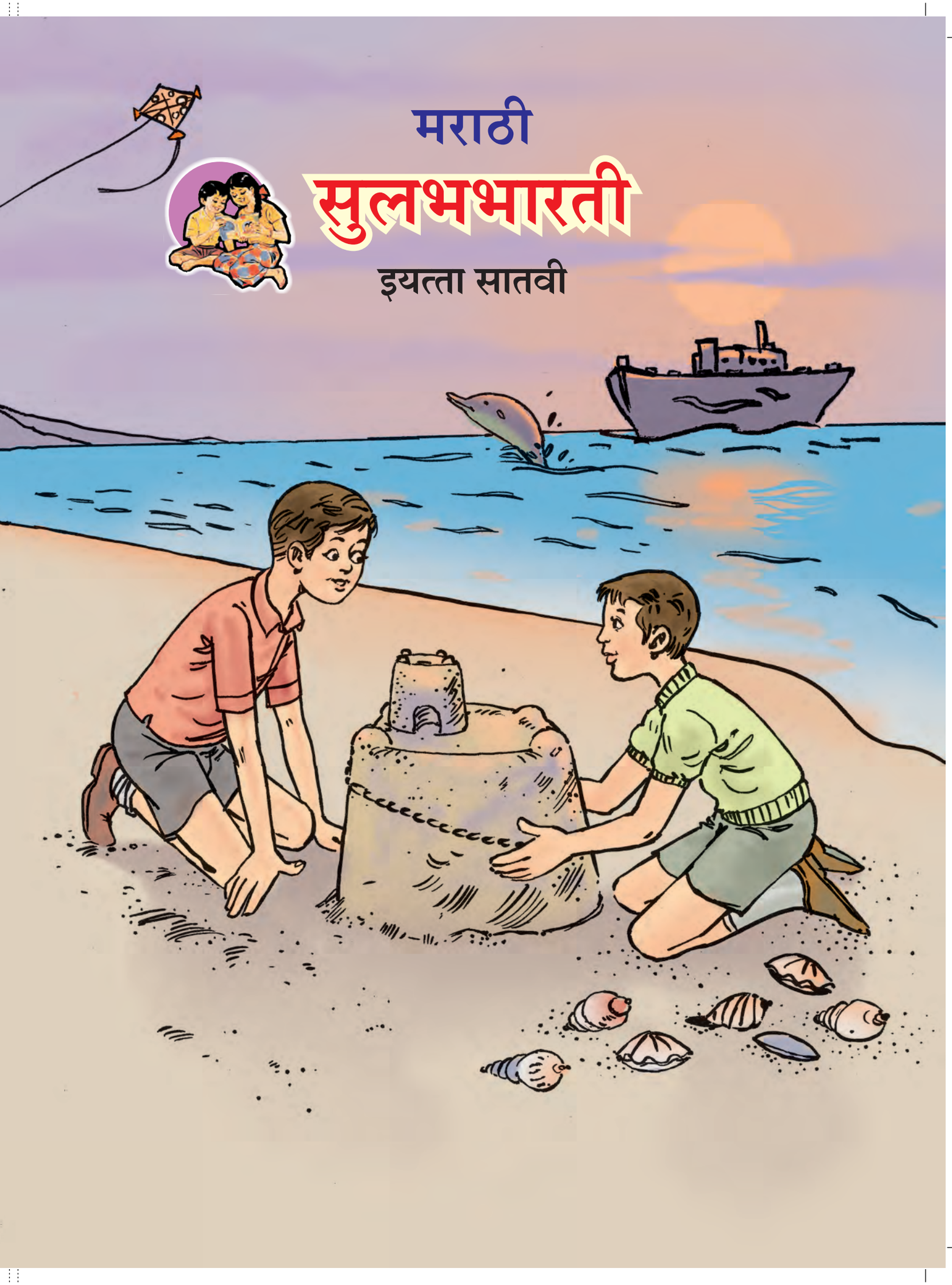

भारताचे संविधान

भाग ४ क

नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये

अनुच्छेद ५१ क

मूलभूत कर्तव्ये – प्रत्येक भारतीय नागरिकाचे हे कर्तव्य असेल की त्याने –

(क) प्रत्येक नागरिकाने संविधानाचे पालन करावे. संविधानातील आदर्शांचा, राष्ट्रध्वज व राष्ट्रगीताचा आदर करावा.

(ख) स्वातंत्र्याच्या चळवळीला प्रेरणा देणाऱ्या आदर्शांचे पालन करावे.

(ग) देशाचे सार्वभौमत्व, एकता व अखंडत्व सुरक्षित ठेवण्यासाठी प्रयत्नशील असावे.

(घ) आपल्या देशाचे रक्षण करावे, देशाची सेवा करावी.

(ङ) सर्व प्रकारचे भेद विसरून एकोपा वाढवावा व बंधुत्वाची भावना जोपासावी. स्त्रियांच्या प्रतिष्ठेला कमीपणा आणतील अशा प्रथांचा त्याग करावा.

(च) आपल्या संमिश्र संस्कृतीच्या वारशाचे जतन करावे.

(छ) नैसर्गिक पर्यावरणाचे जतन करावे. सजीव प्राण्यांबद्दल दयाबुद्धी बाळगावी.

(ज) वैज्ञानिक दृष्टी, मानवतावाद आणि जिज्ञासूवृत्ती अंगी बाळगावी.

(झ) सार्वजनिक मालमत्तेचे जतन करावे. हिंसेचा त्याग करावा.

(ञ) देशाची उत्तरोत्तर प्रगती होण्यासाठी व्यक्तिगत व सामूहिक कार्यात उच्चत्वाची पातळी गाठण्याचा प्रयत्न करावा.

(ट) ६ ते १४ वयोगटातील आपल्या पाल्यांना पालकांनी शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून द्याव्यात.

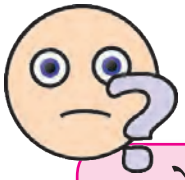

ओळखा पाहू!

मुलांनो, आज आपण एक छान खेळ खेळणार आहोत. तुम्हांला मी कोण आहे? ते ओळखायचे आहे. त्यासाठी तुम्हांला येथे काही मुद्दे दिले आहेत, ते वाचा व मी कोण ते चौकटीत लिहा.

(अ) (१) मी आकाशात राहतो.
(२) मी तुम्हांला 'ड' जीवनसत्त्व देतो.
(३) माझ्याकडे एकटक पाहू नका.

(आ) (१) मी मीठू मीठू बोलतो.
(२) तुमची करमणूक करतो.
(३) मला पिंजऱ्यात कोंडू नका.

(इ) (१) मी सगळ्यांशी संवाद साधतो.
(२) तुमचा संदेश झटपट पोहोचवतो.
(३) रात्री झोपताना मला खिशात ठेवू नका.

(ई) (१) मी गोल आहे.
(२) तुम्ही माझ्याबरोबर खेळू शकता.
(३) माझ्यामुळे इतर लोकांच्या खिडक्या फुटणार नाहीत याची काळजी घ्या.

(उ) (१) सगळ्यांना माझे वेड आहे.
(२) करमणुकीबरोबर ज्ञानही देतो.
(३) माझ्यासमोर तास न् तास बसू नका.

(ऊ) (१) मी गोलाकार, पिवळसर आहे.
(२) सरबत करताना माझा उपयोग होतो.
(३) खोकला येत असेल तर मला खाऊ नका.

(ए) (१) मी रात्री आकाशात दिसतो.
(२) लहान मुले मला मामा म्हणतात.
(३) माझा आकार रोज बदलतो.

(ऐ) (१) मी हिरवा आणि तपकिरी आहे.
(२) मी तुम्हांला फळे आणि फुले देतो.
(३) मला तोडू नका.

शिक्षकांसाठी : विद्यार्थ्यांकडून याप्रमाणे विविध प्रकारची शाब्दिक कोडी सोडवून घ्यावी.

शासन निर्णय क्रमांक : अभ्यास-२११६/(प्र.क्र.४३/१६) एसडी-४ दिनांक २५.४.२०१६ अन्वये स्थापन करण्यात आलेल्या समन्वय समितीच्या दि. ३.३.२०१७ रोजीच्या बैठकीमध्ये हे पाठ्यपुस्तक निर्धारित करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

मराठी

सुलभभारती

इयत्ता सातवी

(हिंदी व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांसाठी.)

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे.

CND704

आपल्या स्मार्टफोनवरील DIKSHA APP द्वारे पाठ्यपुस्तकाच्या पहिल्या पृष्ठावरील Q. R. Code द्वारे डिजिटल पाठ्यपुस्तक व प्रत्येक पाठामध्ये असलेल्या Q. R. Code द्वारे त्या पाठासंबंधित अध्ययन अध्यापनासाठी उपयुक्त दृकश्राव्य साहित्य उपलब्ध होईल.

प्रथमावृत्ती : २०१७
चौथे पुनर्मुद्रण : २०२१

© **महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे – ४११ ००४.**
या पुस्तकाचे सर्व हक्क महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळाकडे राहतील. या पुस्तकातील कोणताही भाग संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ यांच्या लेखी परवानगीशिवाय उद्धृत करता येणार नाही.

मराठी भाषा तज्ज्ञ समिती

श्री. नामदेव चं. कांबळे (अध्यक्ष)
फादर फ्रान्सिस दिब्रिटो (सदस्य)
डॉ. स्नेहा जोशी (सदस्य)
डॉ. रोहिणी गायकवाड (सदस्य)
डॉ. माधुरी जोशी (सदस्य)
श्री. अमर हबीब (सदस्य)
श्रीमती अर्चना नरसापूर (सदस्य)
श्रीमती सविता अनिल वायळ
(सदस्य-सचिव)

प्रकाशक :
श्री विवेक उत्तम गोसावी
नियंत्रक
पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ,
प्रभादेवी, मुंबई – २५.

मराठी भाषा अभ्यासगट सदस्य

श्री. समाधान शिकेतोड
श्री. बापू शिरसाठ
श्रीमती प्रांजली जोशी
श्रीमती वैदेही तारे
श्री. मयुर लहाने
प्रा. विजय राठोड
डॉ. माधव बसवंते
श्री. देविदास तारू
श्री. संदीप रोकडे
श्रीमती स्मिता गालफाडे
डॉ. प्रमोद गारोडे
श्री. प्रमोद डोंबे
श्री. शिवा कांबळे
डॉ. सुभाष राठोड
श्री. मोहन शिरसाट
श्री. नाना लहाने
डॉ. शारदा निवाते
श्रीमती अनुजा चव्हाण
श्री. प्रवीण खैरे
श्रीमती प्रतिभा लोखंडे
डॉ. मंजूषा सावरकर
श्रीमती जयमाला मुळीक
श्रीमती स्वाती ताडफळे
डॉ. नंदा भोर
डॉ. कमलादेवी आवटे
श्री. हेमंत गव्हाणे

संयोजन :
श्रीमती सविता अनिल वायळ, विशेषाधिकारी, मराठी

चित्रकार / मुखपृष्ठ : फारुख नदाफ

निर्मिती :
श्री सच्चितानंद आफळे, मुख्य निर्मिती अधिकारी
श्री संदीप आजगांवकर, निर्मिती अधिकारी

अक्षरजुळणी : भाषा विभाग, पाठ्यपुस्तक मंडळ, पुणे.
कागद : ७० जीएसएम, क्रीमवोव्ह
मुद्रणादेश :N/PB/2021-22/
मुद्रक :M/s

भारताचे संविधान

उद्देशिका

आम्ही, भारताचे लोक, भारताचे एक सार्वभौम समाजवादी धर्मनिरपेक्ष लोकशाही गणराज्य घडविण्याचा
व त्याच्या सर्व नागरिकांस:

सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक **न्याय;**

विचार, अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा
व उपासना यांचे **स्वातंत्र्य;**

दर्जाची व संधीची **समानता;**

निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा
आणि त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा
व राष्ट्राची एकता आणि एकात्मता
यांचे आश्वासन देणारी **बंधुता**
प्रवर्धित करण्याचा संकल्पपूर्वक निर्धार करून;

आमच्या संविधानसभेत
आज दिनांक सव्वीस नोव्हेंबर, १९४९ रोजी
याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित करून स्वत:प्रत अर्पण करीत आहोत.

राष्ट्रगीत

जनगणमन–अधिनायक जय हे
भारत–भाग्यविधाता ।
पंजाब, सिंधु, गुजरात, मराठा,
द्राविड, उत्कल, बंग,
विंध्य, हिमाचल, यमुना, गंगा,
उच्छल जलधितरंग,
तव शुभ नामे जागे, तव शुभ आशिस मागे,
गाहे तव जयगाथा,
जनगण मंगलदायक जय हे,
भारत–भाग्यविधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय, जय हे ।।

प्रतिज्ञा

भारत माझा देश आहे. सारे भारतीय माझे बांधव आहेत.

माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे. माझ्या देशातल्या समृद्ध आणि विविधतेने नटलेल्या परंपरांचा मला अभिमान आहे. त्या परंपरांचा पाईक होण्याची पात्रता माझ्या अंगी यावी म्हणून मी सदैव प्रयत्न करीन.

मी माझ्या पालकांचा, गुरुजनांचा आणि वडीलधाऱ्या माणसांचा मान ठेवीन आणि प्रत्येकाशी सौजन्याने वागेन.

माझा देश आणि माझे देशबांधव यांच्याशी निष्ठा राखण्याची मी प्रतिज्ञा करीत आहे. त्यांचे कल्याण आणि त्यांची समृद्धी ह्यांतच माझे सौख्य सामावले आहे.

प्रस्तावना

प्रिय विद्यार्थी मित्रांनो,

तुम्हां सर्वांचे इयत्ता सातवीच्या वर्गात स्वागत आहे. यापूर्वीच्या वर्गांत मराठी सुलभभारती हे पाठ्यपुस्तक तुम्ही अभ्यासले आहे. इयत्ता सातवीचे हे पाठ्यपुस्तक तुम्हांला अभ्यासायला देताना अतिशय आनंद होत आहे.

मित्रांनो, मराठी ही आपल्या राज्याची राजभाषा आहे. इतरांशी संवाद साधण्यासाठी, आपले विचार, भावभावना व्यक्त करण्यासाठी आपण मोठ्या प्रमाणावर मराठी भाषेचा वापर करतो. मराठी भाषेतून चांगला संवाद साधता येण्यासाठी, आपली शब्दसंपत्तीही चांगली हवी. या पाठ्यपुस्तकातील कथा, संवाद, पाठ, कविता, गीते वाचून तुम्हांला नवनवीन शब्द शिकायला मिळणार आहेत. हे पुस्तक वाचून, वापरून तुम्हांला मराठी भाषेची गोडी लागावी असे आम्हांला वाटते.

पाठ्यपुस्तकात तुम्हांला आवडतील अशी शब्दकोडी आणि 'वाचा', 'चर्चा करा, सांगा', 'खेळ खेळूया' अशा अनेक कृती दिल्या आहेत. तसेच व्याकरण घटकांची सोप्या रीतीने ओळख करून दिली आहे. शिवाय तुमच्या नवनिर्मितीबद्दल बोलण्याची, लिहिण्याची संधीही तुम्हांला मिळणार आहे. तुम्हांला संगणक, मोबाईल सहजपणे हाताळता येतो. या तंत्रज्ञानाचा अभ्यासासाठी उपयोग व्हावा यादृष्टीनेही काही कृती करण्यासाठी दिल्या आहेत. मराठी भाषा शिकत असताना त्यातून काही मूल्ये शिकणे, सामाजिक समस्या जाणून घेणे, त्या सोडवण्यासाठी तत्पर राहायला शिकणे हेही महत्त्वाचे आहे. या दृष्टीनेही या पाठ्यपुस्तकातील पाठ, कृती, स्वाध्याय यांचा विचार करा.

हे पाठ्यपुस्तक तुम्हांला आवडले का, ते आम्हांला कळवा. तुम्ही दैनंदिन जीवनात आणि पुढील आयुष्यात मराठीचा नक्कीच प्रभावीपणे वापर कराल, होय ना ?

तुम्हां सर्वांना शुभेच्छा !

(डॉ. सुनिल मगर)
संचालक
महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे.

पुणे
दिनांक : २८ मार्च, २०१७, गुढीपाडवा
भारतीय सौर : ७ चैत्र १९३९

भाषाविषयक अध्ययन निष्पत्ती : द्‌वितीय भाषा मराठी सातवी

अध्ययन–अध्यापनाची प्रक्रिया	अध्ययन निष्पत्ती	
सर्व विद्‌यार्थ्यांना (वेगळ्या रूपात सक्षम मुलांसहित) व्यक्तिगत किंवा सामूहिक स्वरूपात प्रोत्साहन दिले जावे कारण त्यांना – ➢ आपल्या भाषेत बोलण्याची तसेच चर्चा करण्याची संधी दिली जावी. ➢ वापरल्या जाणाऱ्या भाषेच्या बारकाव्यांवर चर्चा करण्याची संधी दिली जावी. ➢ सक्रिय आणि जागरूक असण्यासाठी तयार केले जाणारे साहित्य (उदा., वर्तमानपत्र, पत्रिका, चित्रपट आणि दृक्‌श्राव्य साहित्य इत्यादी.) पाहण्याची, ऐकण्याची, वाचण्याची, लिहिण्याची आणि चर्चा करण्याची संधी दिली जावी. ➢ गटात कार्य करताना आणि एकमेकांच्या कामांबाबत चर्चा करणे, मत देणे–घेणे, प्रश्न विचारण्याचे स्वातंत्र्य दिले जावे. ➢ मराठीबरोबरच आपल्या भाषेतील साहित्य वाचण्याची तसेच लिहिण्याची सुविधा आणि त्यावर चर्चा करण्याचे स्वातंत्र्य दिले जावे. ➢ आपल्या परिवाराशी आणि समाजाशी संबंधित विविध साहित्यांचे वाचन आणि त्यावर चर्चा करण्याची संधी दिली जावी. ➢ आपली भाषा वाचत असताना लिहिण्यासंदर्भात क्रियाही आयोजित कराव्यात. उदा., शब्दखेळ, शब्दकोडी. ➢ मराठी भाषेमधील संदर्भाला अनुसरून भाषेचे विश्लेषण (व्याकरण, वाक्यरचना, विरामचिन्हे इत्यादी.) करण्याची संधी दिली जावी. ➢ कल्पनाशक्ती आणि सृजनशीलतेचा विकास करण्याच्या क्रिया उदा., अभिनय, मूक अभिनय, कविता, पाठ, सृजनात्मक लेख, विविध स्थितींमधील संवाद इत्यादींचे आयोजन केले जावे आणि त्याच्या तयारीशी संबंधित लिखित साहित्य आणि अहवाल लेखनाची संधी दिली जावी. ➢ साहित्य आणि साहित्यिक तत्त्वांची समज वाढण्याची संधी दिली जावी.	07.16.01	पाहिलेल्या व ऐकलेल्या घटना (उदा., स्थानिक सामाजिक घटना, कार्यक्रम) यांविषयी न अडखळता बोलतात, प्रश्न विचारतात, मत मांडतात.
	07.16.02	पाहिलेल्या, ऐकलेल्या गोष्टी/घटना/मुद्‌दे स्वत:च्या भाषेत कथन करतात, लिहितात.
	07.16.03	रेडिओ, दूरदर्शन, वर्तमानपत्रे, इंटरनेट यांद्‌वारे पाहिलेल्या, ऐकलेल्या घटना स्वत:च्या शब्दांत मांडतात. तसेच यांचा वापर करून अधिकची माहिती मिळवतात.
	07.16.04	इतरांनी सांगितलेले व अनुभवलेले अनुभव आवश्यकतेनुसार लिहितात, सांगतात. उदा., बसस्थानक, रेल्वेस्थानक इत्यादी.
	07.16.05	विविध प्रसारमाध्यमांद्‌वारे प्रसारित होणाऱ्या बातम्या, चर्चा व संवाद समजपूर्वक ऐकतात.
	07.16.06	सार्वजनिक ठिकाणांवरील सूचना समजपूर्वक ऐकतात.
	07.16.07	विविध विषयांसाठी, विविध उद्‌देशांसाठी विरामचिन्हांचा योग्य वापर करून लेखन करतात.
	07.16.08	वेगवेगळ्या प्रसंगी वेगवेगळ्या उद्‌देशांनुसार लिहिताना शब्द, वाक्य, वाक्प्रचार, म्हणी यांचा योग्य वापर करतात.
	07.16.09	पाठ्यविषय (पाठ, कविता, विनोद, गाणी) इत्यादी लक्षपूर्वक ऐकून त्यांचा आनंद घेतात. त्यांच्या ध्वनिफिती समजपूर्वक ऐकतात.
	07.16.10	आवडलेली कथा, विनोद, कविता यांचे साभिनय सादरीकरण करतात.
	07.16.11	कविता, गाणी अभिनयासह व योग्य आरोह–अवरोहासह आनंददायी पद्‌धतीने म्हणतात.
	07.16.12	वर्तमानपत्रे, मासिके व पुस्तके यांतील बालसाहित्याचे समजपूर्वक वाचन करून आस्वाद घेतात, संग्रह करतात.
	07.16.13	सार्वजनिक ठिकाणच्या सूचना समजपूर्वक वाचतात.
	07.16.14	घरी व परिसरात घडणारे अनौपचारिक संभाषण समजपूर्वक ऐकतात.
	07.16.15	मोठ्या माणसांच्या संवादात, मित्रांच्या गटचर्चेत सहभागी होऊन आपले मत सुस्पष्टपणे मांडतात.

- शब्दकोशाचा वापर करण्यासाठी प्रोत्साहन दिले जावे.
- भाषा समृद्धीसाठी बालसाहित्याबरोबरच इतर साहित्याचा संग्रह करणे व त्याचे सादरीकरण करण्याची संधी उपलब्ध करून दिली जावी.
- परिपाठ व इतर कार्यक्रमांतून सुविचार, कथा, विविध विषय मांडण्याची संधी उपलब्ध करून दिली जावी.
- परिसरातील विविध ठिकाणे, भेटणाऱ्या व्यक्ती यांबाबत विचार मांडण्याची संधी दिली जावी.

07.16.16	दिलेल्या शब्दांचा, शब्दसमूहांचा, म्हणी व वाक्प्रचारांचा जीवनव्यवहारात उपयोग करतात, त्यांचा संग्रह करतात.
07.16.17	योग्य गतीसह समजपूर्वक प्रकट वाचन व मूकवाचन करतात.
07.16.18	भाषिक खेळासंदर्भात माहिती सांगतात.
07.16.19	घर, शाळा, समाज व परिसर यांमध्ये होणाऱ्या उपक्रमात सहभागी होतात.
07.16.20	दिलेल्या उताऱ्याचे समजपूर्वक वाचन करून योग्य शीर्षक देतात.
07.16.21	दिलेल्या विषयांवर प्रश्नावली तयार करून लिहितात.
07.16.22	परिसरातील सामाजिक समस्यांची जाणीव निर्माण होऊन त्याबाबत योग्य विचार मांडतात
07.16.23	विनोद वाचून त्याचा आनंद घेतात.
07.16.24	लेखन करताना दोन शब्दांत योग्य अंतर ठेवतात.
07.16.25	परिच्छेदाचे अचूक अनुलेखन व श्रुतलेखन करतात.
07.16.26	चित्र/प्रसंग वर्णन स्वत:च्या शब्दांत लिहितात.
07.16.27	सुविचार, संदेश, कथा परिपाठात सादर करतात.
07.16.28	व्याकरण घटकांची माहिती घेतात व त्यांचा योग्य वापर करतात. उदा., क्रियाविशेषण अव्यये, शब्दयोगी अव्यये, उभयान्वयी अव्यये, केवलप्रयोगी अव्यये, अर्धविराम, संयोगचिन्ह, अपसरणचिन्ह व शुद्धलेखनाचे नियम
07.16.29	शब्दकोश अकारविल्ह्यानुसार पाहतात.

शिक्षकांसाठी

मराठी सुलभभारती इयत्ता सातवी हे पाठ्यपुस्तक अध्यापनासाठी आपणांस देताना आनंद होत आहे. विद्यार्थ्यांमधील भाषिक कौशल्ये अधिकाधिक विकसित होण्याच्या दृष्टीने पाठ्यपुस्तकामध्ये विद्यार्थ्यांच्या भावविश्वातील पाठ, कविता, गीते, कृती, संवाद, स्वाध्याय, उपक्रम व प्रकल्प यांसारख्या अनेक घटकांचा समावेश केलेला आहे. तसेच व्याकरण घटकांची मनोरंजक, सोप्या व कार्यात्मक पद्धतीने मांडणी केली आहे. वैविध्यपूर्ण शीर्षकांखाली काही कृती दिलेल्या आहेत या कृतींतून विद्यार्थ्यांमधील निरीक्षणक्षमता, विचारक्षमता व कृतिशीलता यास वाव मिळणार आहे. हे सर्व घटक शिकवत असताना पाठ्यघटक कसे हाताळावे याबाबत आपणांस अनेक ठिकाणी मार्गदर्शनपर सूचना दिलेल्या आहेत. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या विविध माध्यमांचा वापर करून अध्यापनात अधिकाधिक संदर्भ देणे अपेक्षित आहे.

मराठी सुलभभारती इयत्ता सातवी हे पाठ्यपुस्तक आपणांस आवडेल, अशी आशा आहे.

अनुक्रमणिका

भाग – १

अ. क्र.	पाठाचे नाव	लेखक/कवी	पृ. क्र.
१.	प्रार्थना	जगदीश खेबूडकर	१
२.	श्यामचे बंधुप्रेम	सानेगुरुजी	२
३.	माझ्या अंगणात (कविता)	ज्ञानेश्वर कोळी	७
४.	गोपाळचे शौर्य	लक्ष्मीकमल गेडाम	१०
५.	दादास पत्र • आम्ही सूचनाफलक वाचतो.	-- --	१५ १७
६.	टप् टप् पडती (कविता)	मंगेश पाडगांवकर	१८
७.	आजारी पडण्याचा प्रयोग • आपली समस्या आपले उपाय–१ • आम्ही जाहिरात वाचतो.	द. मा. मिरासदार -- --	२१ २६ २७

भाग – २

८.	शब्दांचे घर (कविता)	कल्याण इनामदार	२८
९.	वाचनाचे वेड • आम्ही बातमी वाचतो.	आशा पाटील --	३१ ३५
१०.	पंडिता रमाबाई	डॉ. अनुपमा उजगरे	३६
११.	लेक (कविता) • आपली समस्या आपले उपाय–२	अस्मिता जोगदंड–चांदणे --	४० ४३
१२.	रोजनिशी	--	४४
१३.	अदलाबदल	पन्नालाल पटेल	४७
१४.	संतवाणी	संत जनाबाई, संत तुकाराम	५२